

IMPLICAȚIILE BUNEI-CREDINȚE ÎN CADRUL ACȚIUNII REVOCATORII

Sergiu BAIEȘ, Elena ARAPU

Universitatea de Stat din Moldova

Orice comportament al subiecților participanți la raporturile juridice civile manifestat în tandem cu principiul bunei-credințe, duce spre asigurarea unei vieți juridice eficiente și echitabile. Dimpotrivă, abaterea acestora de la standardul de conduită stabilit de legiuitor prin sfidarea principiului de bună-credință, duce la o minimalizare a posibilităților de exercitare corespunzătoare a drepturilor civile. Impactul respectiv fiind determinat de greutatea principiului bunei-credințe în dreptul privat. Este natural ca fiecare persoană să se îngrijească, în primul rând, de propriul interes egoist. Totuși, în raporturile juridice civile acest egoism poate împinge persoana ținută să execute o obligație (debitorul), să încalce standardul de conduită de bună-credință, dintr-o temere disperată de eșec sau din dorința de a evita o daună patrimonială. Evident, un asemenea scenariu prezintă consecințe negative pentru persoana îndreptățită să primească executarea obligației (creditorul).

Cuvinte-cheie: *bună-credință, rea-credință, exercitare cu bună-credință a dreptului de proprietate, creditor, debitor, act juridic inopozabil, în dauna creditorului, cu intenția de a dăuna creditorilor în general.*

THE IMPLICATIONS OF GOOD FAITH IN THE ACTION FOR REVOCATION

Any behavior of subjects participating in civil legal relations manifested in tandem with the principle of good faith, leads to ensuring an efficient and fair legal life. On the contrary, their deviation from the standard of conduct established by the legislator by defying the principle of good faith, leads to a minimization of the possibilities for the appropriate exercise of civil rights. That impact being determined by the weight of the principle of good faith in private law. It is natural for each person to look after their own selfish interest first. However, in civil legal relations this selfishness can push the person held to perform an obligation (the debtor) to violate the standard of good faith conduct, out of a desperate fear of failure or out of a desire to avoid patrimonial damage. Obviously, such a scenario presents negative consequences for the person entitled to receive the performance of the obligation (the creditor).

Keywords: *good faith, bad faith, good faith exercise of property rights, creditor, debtor, unenforceable legal act, to the detriment of the creditor, with the intention to harm creditors in general.*

Introducere

După cum observa autorul francez Marcel Planiol [1, p. 17], există anumite lucruri, mai rele pentru creditor decât neglijența debitorului: reaua sa credință. În contextul necesității apărării intereselor creditorilor, legiuitorul pune la îndemâna acestora mijloace de apărare eficiente, dar proporționale. Instituția acțiunii revocatorii instituită ca un mijloc de asigurare a gajului general al creditorilor, ca o acțiune personală [2, p. 1922] vine să protejeze creditorii chirografari de actele juridice încheiate de debitor în dauna lor, dar și pe cei garanțați, întrucât legiuitorul nu distinge, făcând trimitere la termenul general de „creditor”. Chiar și în cazul în care actul juridic încheiat de debitor compromite dreptul unui creditor garantat, cum ar fi cel de gaj, legiuitorul nu-l limitează în a-și apăra pe calea acțiunii revocatorii dreptul său. Eventual, dacă debitorul distruge bunul gajat și purcede la încheierea de acte juridice prin care își spulberă patrimoniul său, creditorul poate avea interes în înaintarea unei acțiuni revocatorii. În doctrina franceză [3, pnc. 110], se menționează că în situația unui creditor gajist, nu se pune problema insolvenței debitorului ca urmare a încheierii actului juridic fraudulos, ci reducerea valorii bunului gajat.

Dreptul de proprietate este conceput astfel încât să ofere titularului acestuia posibilitatea de a decide în deplinătate soarta bunurilor sale prin a face orice act în privința acestora. Această libertate de acțiune este supusă anumitor limitări stabilite de lege, care vin să protejeze inclusiv și drepturile unor alte persoane. Aparent, proprietarul unui bun fiind în drept să-l înstrăineze în baza unui contract de vânzare-cumpărare, stabilind după bunul său plac condițiile de vânzare, chiar și în situația în care acestea sunt mai puțin

avantajoase lui, mai ales sub aspectul prețului. Acest lucru nu ar trebui să-i afecteze pe terți. Situația se schimbă, iar terții devin afectați, în cazul în care intenția de înstrăinare fie prin vânzare în condiții dezavantajoase pentru proprietar, donare sau în alt mod este determinată de dorința proprietarului de a scoate din componența patrimoniului său anumite bunuri, în scopul de a evita sau diminua posibilitatea creditorilor săi de a le urmări în vederea satisfacerii creanțelor lor. Această conduită, afectează semnificativ una dintre funcțiile de bază ale patrimoniului, cea de garanție generală a creditorilor.

Creditorii chirografari au de pățimit îndeosebi. Aceștia, spre deosebire de cei garantați, nu au la dispoziție decât patrimoniul debitorului ca garanție comună, ei nu dețin vreun drept real și, în consecință, ei sunt lipsiți de orice drept de preferință și de urmărire. Neavând nici o preferință, în caz de insuficiență de bunuri, ei își vor satisface creanțele proporțional și fără distincție între data nașterii creanței lor: creditorii recenți vor fi tratați egal cu cei mai vechi și, neavând un drept de urmărire, ei vor putea urmări doar bunurile care încă se află în patrimoniul debitorului lor: orice bun ieșit din acest patrimoniu în mod automat scapă garanției comune [4]. Astfel, instituirea unor mecanisme de descurajare a debitorilor de a micșora artificial patrimoniul lor în dauna creditorilor săi este pe deplin justificată.

Normele cuprinse în Codul civil în materie de acțiune revocatorie permit a distinge trei condiții juridice de admitere a acesteia: dauna creditorului (condiție obiectivă), previzibilitatea daunei (condiție subiectivă), absența decăderii sau prescripției. În prezentul studiu ne vom apleca atenția asupra cerințelor legale care se referă la atitudinea psihică a părților implicate în fraudă pauliană (debitorul și terțul) și corelația acestor cerințe cu standardul de bună-credință.

Condiția prejudiciului versus daunei

Întrebarea centrală este așadar: în ce măsură actele juridice încheiate de debitor trebuie să afecteze drepturile creditorului pentru a-i îndreptăți o acțiune revocatorie. Una dintre condițiile angajării răspunderii civile este cauzarea unui prejudiciu. Pornind de la aceasta, legiuitorul român a ales să pună în evidență necesitatea existenței acestuia și a recurs la introducerea termenului de „prejudiciu” în însăși definiția acțiunii revocatorii. Formularea art. 1562 alin. (1) din noul Cod civil al României („dacă dovedește un prejudiciu(...)”) tinde să confere prejudiciului statut de condiție esențială pentru admiterea acțiunii revocatorii. În contrast, formularea cuprinsă în art. 895 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova („creditorul poate cere să fie declarate inopozabile față de el actele juridice încheiate de debitor în *dauna creditorului, manifestată prin împiedicarea satisfacerii integrale a drepturilor creditorului față de debitor (...)*”) condiționează admiterea acțiunii revocatorii de existența unei *daune* care se „manifestă prin împiedicarea satisfacerii integrale a drepturilor creditorului față de debitor” și este un termen mai larg decât cel de „prejudiciu”. Acesta acoperă și anumite situații în care nu se cauzează un prejudiciu creditorului în sensul art. 19 (daună reală sau profit ratat), dar care îl împiedică pe creditor să-și execute silit creanța sa față de debitor.

Intenția de a dauna și rolul bune-credințe

Condițiile acțiunii revocatorii trebuie examinată nu doar în latura debitorului fraudulos, ci și în latura celeilalte părți la actul juridic sau a terțului beneficiar al actului juridic. Or, în fond, ei la fel sunt creditori și interesele lor legitime trebuie ocrotite prin regimul acțiunii revocatorii.

În conformitate cu art. 898 CC, admiterea acțiunii revocatorii are ca efect inopozabilitatea actului juridic atacat, iar creditorul care a depus acțiunea revocatorie, inclusiv cei care putând înainta acțiune revocatorie au intervenit în cauză, au dreptul de a fi plătiți din sumele obținute din urmărirea prestației primite de către *terțul contractant sau beneficiarul actului juridic inopozabil*. În continuare, *brevitatis causa*, ne vom referi la ei ca „terț”. Prin urmare, admiterea acțiunii revocatorii prezintă consecințe negative și asupra patrimoniului terțului.

Astfel, actorii a căror comportament urmează a fi raportat la standardul de bună-credință, este, în primul rând, debitorul și, eventual, terțul. Spunem, în primul rând, debitorul, pentru că în cazul actelor juridice cu titlu gratuit, precum donațiile, pentru inopozabilitatea lor va avea importanță doar reaua-credință a debitorului, nu și cea a donatarului, și doar în cazul actelor juridice cu titlu oneros, reaua-credință a terțului urmează a fi probată de creditor.

Încadrarea comportamentului debitorului într-unul de rea-credință este pe cât se poate de lesne de realizat, întrucât condiția vizată se consideră îndeplinită prin simpla conștientizare a debitorului că unul dintre

efectele actului juridic încheiat de el va dăuna creditorului. Efectul obiectiv are deci prioritate față de atitudinea subiectivă a debitorului. Este deci, suficient ca debitorul să își manifeste voința, să încheie benevol un act juridic, care obiectiv are efect dăunător. Intenția debitorului de a dăuna creditorilor în general este cerută de lege doar în cazul actelor încheiate înainte de apariția dreptului de creanță al creditorului.

În fapt, indiferent de instituția care se supune analizei, acele chestiuni care prezintă tangență cu fapte de ordin psihologic, precum sunt în speță cele legate de reaua-credință a debitorului la încheierea actelor juridice dăunătoare pentru creditor, comportă diferite nuanțări și se conturează ca fiind cele mai delicate de tratat. Precum se menționează în literatura juridică română, fraudă pauliană, este considerată o veritabilă „hidră cu o mie de capete” [1, 96]. Comparația dată este adecvată, în măsura în care avem în vedere contextul legislativ român cu referire la acțiunea pauliană, și mult prea dură atunci când vorbim despre prevederile modernizate cuprinse în Codul civil al Republicii Moldova. Or, legiuitorul nostru nu instituie termenul de fraudă, care din punct de vedere al manifestării subiective a debitorului, gradual este mult mai înalt, presupunând intenția de fraudare. Textul de lege ce reglementează acțiunea revocatorie în Codul civil al Republicii Moldova, permite, după cum am menționat supra, a distinge două gradații ale manifestării subiective a debitorului.

Formula „a cunoscut sau trebuia să cunoască” despre faptul că actul juridic încheiat de debitor va dăuna creditorului, constituie cea mai ușoară formă de „culpă”, când doar simpla cunoaștere sau necesitate de cunoaștere (cunoaștere imputată) de către terț a faptului dăunării de către debitor, plasează actul juridic încheiat în zona celor pasibile de a fi atacate de către creditor. Prin urmare, testul de cunoaștere este destul de jos, mai jos decât intenția, cerută în cazul fraudei [5]. Or, buna-credință guvernează întreaga viață juridică, și oricăre manifestare care este în măsură de a o încălca, nu poate fi tăgăduită de către legiuitor. Pentru actele juridice încheiate după apariția dreptului creditorului, intenția debitorului de a dăuna nu este necesară, fiind suficientă doar culpa.

Pare a fi un tratament destul de dur, dar care vine din necesitatea de a proteja creditorul de amalgamul de posibilități de dăuna, pe care le are debitorul la îndemână. Corect se punctează în doctrina română, că ar constitui o veritabilă profanare adusă acțiunii pauliene respingerea sa pe un argument al debitorului primar de genul: nu am știut că prin actul juridic i-am cauzat un prejudiciu creditorului meu, nu am dorit să-l prejudiciez, cu toate că actul încheiat l-a prejudiciat. Gestul în cauză poate fi asimilat cu invocarea propriei culpe, ce nu poate fi acceptat de lege și echitate [1, p. 99].

Spiritul legii cere responsabilitate maximă din partea debitorului, atitudinea lui neglijentă nu poate fi tolerată în detrimentul admiterii acțiunii pauliene, consimțirea la încheierea unui act juridic trebuie să fie rezultatul unei decizii asumate cu maturitate și analizate pe deplin sub aspectul consecințelor lui asupra solvabilității ulterioare, asemenea unui proprietar diligent. Deși, mai cu seamă în cazul actelor juridice cu titlu gratuit, lipsa conștientizării de către debitor a efectului de sărăcire ca urmare a lipsei obținerii în schimb a unui folos patrimonial, este greu de imaginat, drept pentru care cu referire la acestea nu se pune problema demonstrării altor circumstanțe decât cele legate de persoana debitorului. Indubitabil, în cazul în care tatăl fiind inundat de datorii, donează copiilor singurul imobil pe care îl are în proprietate, în mod evident el conștientizează sau trebuie să conștientizeze dauna adusă prin acest act creditorilor lui. Exemplul prezentat amintește de adagiul latin: „Nemo liberalis, nisi liberatus”, statuat în art. 12 alin. (2) din noul Cod civil al României, în conformitate cu care, „Nimeni nu poate dispune cu titlu gratuit, dacă este insolubil.” Debitorul poate fi generos sau păgubitor, numai cu condiția executării impecabile a obligațiilor proprii față de creditori. Este nefiresc să faci daruri atunci când nu-ți poți plăti datoriile față de alții [6, p. 53-54]. De altfel, în lipsa unor datorii, acesta ar putea face acest gest de grațitudine din dorința de a susține financiar copiii, cu excepția cazului în care intenția lui este de a dăuna creditorilor în general. Și aici intervine cea de-a doua gradație a manifestării subiective a debitorului, *intenția*, o fraudă pauliană clasică, pentru actele juridice încheiate până la apariția dreptului creditorului. E just să fie necesară îndeplinirea acestei condiții, întrucât în situația dată, actele în sine, ce constituie probe de fraudă, precede raportul juridic obligațional, care provoacă datorii pe seama debitorului.

Reaua-credință a terțului: condiție suplimentară în cazul actului cu titlu oneros atacat

Pentru cazul actelor juridice cu titlu oneros, art. 895 alin.(2) din Codul civil impune condiția relei-credințe a terțului și plasează sarcina probațiunii pe creditorul care introduce acțiunea revocatorie. Deci, în cazul actelor juridice cu titlu oneros, apare cel de-al doilea actor al cărui comportament urmează a fi raportat

la standardul de bună credință, terțului. Ce rol au acești subiecți în realizarea intențiilor debitorului? Desigur, după cum se poate ușor intui, unul semnificativ. Acesta se poate caracteriza pe două segmente, pe de o parte, fără „suportul” terțului un asemenea act nu este posibil de încheiat, dar pe de altă parte, pentru cazul unui act juridic cu titlu oneros, fără o manifestare de rea-credință a acestuia, actul nu va putea fi declarat inopozabil. Soluția legislativă are sens, deoarece promovează protecția dobânditorilor de bună-credință: greșelile făcute la contractare de către debitorul vânzător nu ar trebui să afecteze eficacitatea titlului de proprietar al terțului cumpărător. Or, tocmai atunci când se contractează cu debitorul, fiind în cunoștință de cauză despre reaua-credință a acestuia, actul juridic în cauză, de altfel care îi profită, poate fi declarat inopozabil de către creditor.

Formele relei credințe a terțului

Art. 895 alin. (2) impune cerința ca terțul să fi acționat cu bună-știință, făcând apel către formula clasică a perechii testului subiectiv și obiectiv: „a cunoscut ori trebuia să cunoască”. Prin urmare, nu se impune ca terțul să cunoască faptul dăunării de către debitor ca să devină relevantă previzibilitatea lui, în ipoteza în care circumstanțele cazului cer din partea lui o cunoaștere obiectivă, suficientă pentru a-i atribui consecințele admiterii acțiunii revocatorii. Astfel, conform art. 895 alin. (2), în cazul în care actul juridic atacat este cu titlu oneros, creditorul trebuie să demonstreze că: a) terțul contractant sau beneficiarul actului a cunoscut ori trebuia să cunoască că actul juridic va dăuna creditorului sau că el a fost încheiat cu intenția de a dăuna creditorului; sau b) dacă actul juridic a fost încheiat înainte de apariția dreptului creditorului, terțul contractant sau beneficiarul actului juridic a cunoscut intenția debitorului de a dăuna creditorilor în general. Testul subiectiv și obiectiv de cunoaștere se referă la necesitatea conștientizării faptului că actul juridic la care este parte, încheiat după apariția dreptului creditorului va dăuna creditorului sau că el a fost încheiat cu intenția de a dăuna creditorului, iar pentru actul juridic încheiat înainte de apariția dreptului creditorului, că a cunoscut intenția debitorului de a dăuna creditorilor în general.

Distincția dată între actele juridice cu titlu oneros și cele cu titlu gratuit este justificată printr-o comparație a intereselor implicate, respectiv interesul creditorului și cel al terțului. Desigur, în cazul terțului de bună-credință, parte a unui act juridic cu titlu oneros, afectarea securității raporturilor juridice civile se justifică prin faptul că dreptul lor nu poate fi contestat de creditor. Acest fapt și determină necesitatea probării relei-credințe a terțului [3, pct. 69]. Terțul dobânditor, „părtaș” la un contract cu titlu oneros, adică la o convenție în cadrul căruia fiecare cocontractant urmărește să își procure un avantaj în schimbul obligațiilor asumate, se găsește *ab initio* într-o poziție de „egalitate” cu creditorul paulian. Ceea ce va înclina balanța în favoarea unuia sau a celuilalt este buna-credință a terțului dobânditor [1, p. 113]. Soluția are o motivare evidentă, având în vedere protecția oferită unui comportament de bună-credință, inclusiv sub aspectul securității circuitului civil și stabilității raporturilor juridice, dar suplimentar, o anumită „imputare” adusă creditorului care este „apostrofată” că nu va putea „învinovăți” în mod legal un terț de totală bună-credință, care a tratat cu debitorul său, odată ce chiar el trebuia să fie mai prevăzător în chiar alegerea cocontractantului ori să-și fi luat mai multe garanții și măsuri de siguranță pentru recuperarea creanței ce o deține [1, p. 114].

Pentru actele juridice cu titlu gratuit, însă interesul creditorului este în toate cazurile preferabil celui al terțului, întrucât el luptă pentru a evita o pierdere, în timp ce terțul ar lupta, la rândul său doar pentru a păstra un câștig. Buna-credință a terțului la încheierea actului juridic cu titlu gratuit a contat mai puțin, drept pentru care nu este necesară demonstrarea complicității lui cu debitorul [3, pct. 69].

Aspecte de probațiune

De regulă, tentația cea mai mare de a recurge la încheierea de acte juridice dăunătoare pentru creditor apare într-o perioadă critică pentru debitor, când se conturează circumstanțele unei eventuale imposibilități sau a unei dorințe de evitare de plată, perioadă calificată de legiuitor drept una suspectă, de 12 luni, care precedă înaintarea acțiunii revocatorii. Având în vedere dificultatea de probare a relei-credințe, în cadrul perioadei suspecte, creditorul se bucură de o susținere și mai mare din partea legiuitorului, întrucât în această perioadă operează o prezumție de rea-credință a debitorului pentru actele juridice cu titlu gratuit, iar pentru actele juridice cu titlu oneros, ale ambelor părți ale actului juridic, în condițiile în care acesta este, în conformitate cu art. 895 alin. (4): a) un act juridic în care valoarea de piață a prestației debitorului depășește cu o treime valoarea de piață a contraprestației terțului contractant; sau b) un act juridic încheiat de către debitor cu o persoană afiliată debitorului sau al cărui beneficiar este o persoană afiliată debitorului.

Aceste prezumții conferă eficiență în aplicabilitatea acțiunii revocatorii, drept pentru care apreciem decizia legiuitorului de a le introduce în Codul civil modernizat. În timp ce în alte coduri civile acestea lipsesc, sau se instituie în număr limitat, în Codul civil olandez, care de altfel a constituit și sursa de inspirație pentru legiuitorul nostru, ele apar într-un număr impunător. Astfel, în art. 3:46 intitulat după traducerea în engleză: „Legal presumption of the existence of fraudulent conveyance”, cu scopul de a facilita sarcina probatorie a creditorilor sunt instituite prezumțiile legale care „deconspiră” înțelegerile frauduloase dintre debitor și terțul contractant [7].

Întrucât vorbim doar despre fapte prezumate, se admit probe contrare, care să răstoarne aceste prezumții, sarcina probării fiind deplasată către părțile actului juridic încheiat în dauna creditorului. Analizând prezumțiile cuprinse în Codul civil olandez, observăm că legiuitorul olandez a optat pentru o enumerare destul de cuprinzătoare, în timp ce legiuitorul nostru a optat pentru instituirea aparent a doar două prezumții: una care se referă la un act juridic în care valoarea de piață a prestației debitorului depășește cu o treime valoarea de piață a contraprestației terțului contractant și cea de-a doua la un act juridic încheiat de către debitor cu o persoană afiliată debitorului sau al cărui beneficiar este o persoană afiliată debitorului. Însă utilizând termenul de „persoană afiliată” și având în vedere cuprinsul art. 203 Cod civil olandez, cercul de subiecți de fapt crește semnificativ respectiv cresc și scenariile juridice posibile de construit.

Este de necontestat faptul că actele juridice cu titlu gratuit sunt suspectate mai ușor de posibilitatea de a dăuna, dar desigur și cele cu titlu oneros, când există un dezechilibru între prestații, raportat la valoarea de piață a lor sau în cazul în care debitorul contractează cu o persoană afiliată lui. Ori de regulă, persoanele afiliate debitorului, cunosc dificultățile financiare ale debitorului și conștientizează încălcarea drepturilor creditorilor săi pe care o face orice act de sărăcire [3, pct. 71].

Desigur, în afara acestei perioade suspecte, prezumțiile probatorii instituite nu operează. Totuși creditorul are dreptul de a înainta o acțiune revocatorie și în privința unui act juridic dăunător încheiat anterior perioadei suspecte, fiind ținut să demonstreze reaua-credință a debitorului, iar în cazul unui act juridic oneros – și reaua-credință a terțului. Această sarcină a probațiunii pune în discuție problema identificării ansamblului de circumstanțe care trebuie a fi aduse în fața judecătorului, și care dintre ele ar fi în măsură să susțină argumentele invocate. În acest sens, în doctrină se operează cu criteriul „actului normal” [1, p. 105]: dacă actul este anormal în ceea ce privește circumstanțele care îl înconjoară și îl fac suspect, proba fraudei este realizată. Implementarea acestei construcții juridice este justificată de necesitatea de a despovăra creditorul de a proba efectiv starea de spirit a debitorului sub aspect subiectiv, care în principiu ar fi una imposibil de realizat, permițându-i creditorului să facă dovada fraudei într-un mod indirect, respectiv prin chiar actul încheiat de către debitorul său, producându-se o „deplasare” probatorie de la voința *per se* a debitorului („ceva” spiritual, nematerial, sufletesc, subiectiv) către actul juridic pe care l-a încheiat - „ceva” consistent, vizibil, material, adică ce aparține realității obiective. Cu toate acestea, probând faptele care îi dăunează, se consideră că a probat și starea de spirit, voința debitorului său, sarcina lui probatorie fiind îndeplinită” [1, p. 105-106].

Astfel, deosebim sub aspect temporal două categorii de acte juridice susceptibile de a fi atacate, unele încheiate în perioada suspectă, și altele încheiate înafara perioadei suspecte. Desigur, la nivel de gând, „planurile” debitorului, de a dăuna într-un fel sau altul pe actualii sau viitorii creditori, nu atrag consecințe juridice în afara unor materializări concrete, sub forma unor acte juridice. Or, „nimeni nu poate suferi o pedeapsă pentru gândurile lui”, astfel, indiferent de cât de dăunătoare nu ar părea, aceste construcții gânditoare sunt irelevante fără o exteriorizare materială. Prin urmare, nu avem în vedere orice act juridic, ci unul care să fie în măsură să dăuneze prin împiedicarea satisfacerii integrale a drepturilor creditorului față de debitor. Pe de altă parte, nu orice act juridic dăunător creditorului este susceptibil de a face obiectul unei acțiuni pauliene, ci doar cele încheiate de debitor cu bună-știință, adică cunoscând sau necunoscând, deși trebuind să cunoască că actul va dăuna creditorului sau cu intenția de a dăuna creditorilor în general. În situații de criză, după cum arată practica, ingeniozitatea debitorului nu are limite. Astfel, spectrul actelor juridice care ar putea fi dăunătoare pentru creditor este destul de mare.

Textul art. 895 alin. (1) face referire la termenul generic de act juridic care, ar putea fi eventual un contract de donație, un contract de vânzare-cumpărare etc. Dacă unele manifestări de rea-credință ale debitoru-

lui îndreptate spre dăunarea creditorului nu ridică prea multe semne de întrebare, unele dintre acestea sunt excluse de a fi atacate pe calea acțiunii revocatorii. În literatura de specialitate [3, pct. 12].

Sunt aduse exemple de fapte juridice ale debitorului prin care acesta de asemenea poate compromite executarea obligației sale, precum ar fi arderea singurului bun pe care debitorul îl are în proprietate și care i-ar beneficia creditorului într-o eventuală executare silită, însă, deși și acest fapt contravine bunei-credințe, întrucât provoacă diminuarea patrimoniului debitorului și afectează dreptul de gaj general al creditorului, el nu trebuie confundat [3, pct. 12] cu o „fraudă pauliană”, care se manifestă anume cu ocazia încheierii unui act juridic. O hotărâre a unei instanțe de judecată, în principiu tot nu poate face obiectul acțiunii revocatorii, și poate fi atacată doar printr-o cale de atac în ordinea prevăzută de codul de procedură civilă. În particular, în cazul unei hotărâri a instanței de judecată prin care s-a dispus partajarea averii comune a soților, hotărârea judecătorească nu poate fi atacată prin intermediul acțiunii revocatorii, teză susținută de Curtea de Casație franceză [1, p. 49]. Doctrina română, prezintă anumite argumente care ar sprijini posibilitatea atacării pe cale pauliană a unei hotărâri judecătorești, eventual într-un litigiu în care soții urmăresc în cadrul procesului de partaj obținerea unei hotărâri judecătorești pentru prejudicierea drepturilor creditorilor, în condițiile în care partajul s-a efectuat în lipsa creditorului și fără a se ține seama de opoziția pe care a făcut-o, partajul a fost simulat, partajul a fost făcut astfel încât creditorul nu a putut să intervină în proces. Deci, atacarea pe calea acțiunii revocatorii a unei hotărâri judecătorești prin care s-a tranșat un partaj este admisă ca o cale de excepție, doar în ipoteza în care mijloacele puse la îndemâna creditorilor nu au putut fi utilizate de aceștia, nu prin prisma propriei culpe, dar datorită fraudei debitorilor lor [1, p. 53].

Cât privește un contract de partaj a averii comune, încheiat între soți prin care soțul-debitor cedează proprietăți în mod artificial în favoarea celuilalt soț, în dauna creditorului, indubitabil este inclus în cercul actelor juridice posibil de a fi atacat în temeiul acțiunii revocatorii. De asemenea, un contract matrimonial a căror clauze în mod intenționat creează un dezechilibru între patrimoniul soților, cu scopul de a evita pe viitor satisfacerea creanțelor creditorilor, desigur nu este imun față de o acțiune revocatorie.

O tranzacție prin care debitorul „cedează teren” în mod nejustificat, înrăutățindu-și cu bună-știință situația financiară în detrimentul creditorului, este pasibilă de a fi declarată inopozabilă prin intermediul unei acțiuni revocatorii. Posibilitate oferită de legiuitor prin instituirea la alin. (1) art.1921 Nulitatea tranzacției: „Tranzacția poate fi declarată nulă pentru temeiurile generale de nulitate a actelor juridice. *Ea poate fi, de asemenea, atacată cu acțiune revocatorie sau cu acțiune în declararea simulației*”. Iar, în conformitate cu alin. (4) al aceluiași articol, hotărârea instanței prin care se constată sau se declară nulitatea tranzacției lipsește de orice efect hotărârea instanței prin care tranzacția judiciară a fost confirmată.

Drepturile neurmăribile în principiu, sunt excluse de la posibilitatea de a fi atacate pe calea acțiunii revocatorii, cum este cazul unei obligații de întreținere, dar nu și atunci când debitorul plătește o sumă excesivă pentru a fraudă interesele creditorilor săi [1, p. 50]. Deși executarea obligațiilor față de creditori, par a fi la prima vedere manifestări de bună-credință ale debitorului, ce denotă o responsabilitate a acestuia, fiind justificate și necesare, totuși există situații în care un act juridic de plată umbrește un scenariu dăunător pentru creditor. Autorii români, susțin că [1, pag. 41] plata unei datorii exigibile făcută de un debitor, chiar și insolubil, și cu rea-credință nu poate fi atacată de ceilalți creditori, orice plată având ca efect stingerea unei datorii. Dar va trezi dubii, de exemplu, executarea unei obligații prescrise, îndeosebi în cazul existenței câtorva obligații prescrise, a celei de valoare mai mare, plata unei obligații nescadente (în detrimentul celor scadente) sau prin alte modalități de plată neobișnuite. Deși, executarea unor obligații prescrise nu pot fi neglijate în posibilitatea susținerii unor intenții frauduloase ale debitorului, abținerea debitorului în ridicarea excepției de tardivitate și recunoașterea unei acțiuni de încasare a datoriei ar putea ascunde o manifestare de rea-credință a debitorului, dar aceasta nu va putea fi contestată pe calea acțiunii revocatorii, creditorul având la dispoziție alte pârghii legale. Printre unele modalități de plată neobișnuite se regăsește și darea în plată, care prin punerea la dispoziție cu bună-știință de către debitor a unui alt bun de o valoare mai mare decât cea a obligației inițiale, constituie o sărăcire a debitorului și în mod clar dăunează celorlalți creditori.

Alte acțiuni ale debitorului care aparent sunt firești unei administrări ale patrimoniului asemenea unui bun proprietar, dar care sunt făcute în cunoștință de cauză despre o posibilă dăunare a creditorului, sunt cele care se referă la înlocuirea unor bunuri din patrimoniu cu altele, care sunt mai dificil de a fi urmărite

în cadrul unei proceduri silite de executare. Cum ar fi [3, pct. 57] înlocuirea unui imobil aparent ușor sechestrabil cu o sumă de bani, acțiuni ce compromit o eventuală exercitare a dreptului creditorului. De asemenea, transmiterea în arendă pe termen lung a unui imobil ipotecat pentru o chirie mică afectează dreptul creditorului ipotekar, prin aceea că reduce valoarea imobilului. De fapt, un contract de închiriere pe termen lung acordat asupra bunului ipotecat nu face în totalitate imposibilă executarea dreptului creditorului ci, prin faptul că reduce valoarea de piață a imobilului, reduce utilitatea și eficacitatea garanției. În mod similar sunt tratate și situațiile în care are loc constituirea unui drept real limitat în privința bunului, precum cea a unui uzufruct, servitute.

Doctrina în general, în dependență de contextul legislativ propriu, plasează declarația de renunțare la o succesiune, în lista actelor juridice ce pot fi atacate prin acțiune revocatorie, dacă aceasta este făcută în dauna creditorilor. Renunțarea la moștenire este actul juridic unilateral, expres și solemn prin care moștenitorul renunță la titlu de moștenitor. Întrucât, transmiterea proprietății în persoana succesibilului chemat are loc de drept, prin efectul deschiderii succesiunii și în baza vocației legale, dacă moștenitorul renunță, el înstrăinează un drept care îi era deja dobândit și în același timp el micșorează gajul creditorilor săi proprii, astfel încât este normal ca aceștia să aibă exercițiul acțiunii pauliene [1, p. 47]. Cu toate acestea, legiuitorul RM, a instituit o situație specială la art. 2401 alin. (1) CC care prevede dreptul creditorului de a cere ca obligațiile față de el ce incumbă debitorului care a renunțat la moștenire și care, la data renunțării, este în incapacitate de plată să fie stinse din contul masei succesoriale în limita cotei succesoriale la care debitorul care a renunțat la moștenire era în drept. Astfel, ținem să concluzionăm că pentru situația renunțării la succesiune, regulile acțiunii revocatorii nu se aplică [8, p. 477].

Toate aceste acte juridice încheiate de debitor, îl pot aduce în prag de insolvabilitate, dar această consecință, spre deosebire de legislația altor state, precum este cea a României, nu constituie o condiție minimă de antrenare a instituției acțiunii revocatorii, împiedicarea satisfacerii integrale a drepturilor creditorului fiind suficientă.

Situația actelor subsecvente

Urmare încheierii varietăților de acte descrise mai sus, terțul poate decide transmiterea dreptului dobândit unor alte persoane. Atare situații sunt posibile pe de o parte, întrucât sunt specifice circuitului civil, iar pe de altă parte unele sunt determinate de încrederea debitorilor în faptul că acestea ar facilita camuflarea manifestărilor dăunătoare pentru creditor. În această ordine de idei, apare necesitatea de a analiza posibilitatea înaintării acțiunii revocatorii în privința unui act juridic subsecvent dar și consecințele unei eventuale admiteri pentru subdobânditor. Legiuitorul nostru instituie la art.899 un tratament similar, astfel stabilind că: „Prin acțiune revocatorie se poate declara inopozabil și actul juridic subsecvent actului juridic inopozabil încheiat de către debitor. În acest caz, dispozițiile art. 895-900 se aplică în mod corespunzător, în special terțul contractant va fi debitorul, iar dobânditorul subsecvent va fi terțul contractant sau beneficiarul”. Respectiv, toate cerințele pentru admiterea acțiunii revocatorii înaintate față de debitor sunt identice celor înaintate față de terțul contractant, iar cele înaintate față de terțul contractant sunt identice celor înaintate față de dobânditorul subsecvent. Și desigur aici se transpun și cerințele față de calitatea de bună sau rea-credință a dobânditorului subsecvent sau cea a terțului contractant. Totuși, după cum se menționează în doctrina română, un act juridic subsecvent nu va fi declarat inopozabil, chiar dacă dobânditorul subsecvent este de rea-credință, în situația în care, actul juridic primar, este cu titlu oneros și terțul dobânditor este de bună-credință. Or, dacă nu se reușește declararea inopozabilității actului primar(respectiv cel dintre debitorul primar și terțul dobânditor), este superfluu din punct de vedere juridic a mai analiza soarta eventualelor acte subsecvente [1, p. 138].

Concluzii

Mecanismul pus în discuție în această lucrare - acțiunea revocatorie, numită și acțiune pauliană, constă în posibilitatea creditorului de a cere declararea față de el a inopozabilității actelor încheiate de debitor în dauna creditorului. Prin urmare, această acțiune își propune descurajarea debitorului în încheierea de acte juridice prin care se dorește evitarea sau crearea de impedimente în posibilitatea creditorului de a-și satisface creanța, acte care aduc atingere forței obligatorii a angajamentelor pe care și le-a asumat debitorul în momentul nașterii raportului contractual și care deviază de la principiul bunei-credințe. Acest principiu, în limitele normale, trebuie să însoțească subiecții de drept civil, respectiv debitorul și creditorul în cadrul

unui raport juridic contractual, inclusiv așa cum stabilește legiuitorul la art. 775 alin. (1) Cod civil, la momentul nașterii, pe durata existenței, la momentul executării și stingerii obligației. Prin urmare, comportamentul debitorului trebuie să corespundă unui așa nivel al standardului de conduită manifestat prin onestitate, corectitudine, deschidere și luare în cont a intereselor celeilalte părți al raportului juridic civil (art. 11 alin. (1) din Codul civil) care să-i asigure creditorului său posibilitatea satisfacerii creanței sale inclusiv prin evitarea unei eventuale implicări în încheierea de acte juridice care să împiedice sau să îngreuneze realizarea drepturilor creditorului. Reglementările în materie cuprind o legătură indisolubilă dintre acestea, datorită folosirii testului de „bună-credință”. Astfel, pe de o parte actul juridic în sine trebuie să corespundă bunei-credințe, dar și să nu cauzeze careva prejudicii terților, chiar dacă acesta beneficiază părților. Beneficiul actului juridic în cauză pentru debitor constă în spulberarea patrimoniului său în dauna satisfacerii drepturilor creditorului. Un asemenea comportament nicidecum nu poate fi o manifestare a „onestității”, cerute de art.11 din Codul civil. Deși actul juridic încheiat se bucură de o prezumție de bună-credință, având în vedere manifestarea dăunătoare a debitorului, care desigur este una contrară bunei-credințe, este inadmisibil ca un asemenea act să fie opozabil creditorului și acesta să fie nevoit să se resemneze cu efectele actului.

Referințe:

1. IONESCU, B. *Acțiunea pauliană*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul juridic, 2018.
2. ZAMȘA, C. *Codul Civil. Comentariu pe articole. Ediția 3*. Coordonatori: BAIAS, FI.A., CHELARU, E., CONSTANTINOVICI, R. MACOVEI, I. București: C.H.Beck, 2021.
3. SAUTONIE-LAGUIONIE, L. *Action paulienne. Université de Bordeaux, novembre 2016*. Dalloz: Répertoire de droit civil, 2020.
4. CAZAC, O. *Adnotare la art. 888*. Codul civil adnotat. [Accesat la 1 decembrie 2022] Disponibil: animus.md/adnotari/888/
5. CAZAC, O. *Acțiunea Revocatorie*. Seminar desfășurat în cadrul Centrului de Instruire al Avocaților al Uniunii Avocaților în 17 aprilie 2019. [Accesat la 1 decembrie 2022] Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=wCpaJMKg3LY>
6. TURCU, I. *Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole*. București: C.H.Beck, 2007, p. 316, apud TERZEA, V. *Noul Cod civil adnotat cu doctrină și jurisprudență*. Vol. 1, Ed. A 2-a, rev. București: Universul Juridic, 2014.
7. **Article 3:46 Legal presumption of the existence of fraudulent conveyance**
 1. If the juridical act that harms the recovery rights of one or more creditors, is performed within one year before its nullification and the debtor had not yet legally committed himself before the start of this period to perform that act, then there is a legal presumption that the involved persons on both sides of this juridical act knew or should have known that the before-mentioned recovery rights would be harmed as a result of this juridical act, if it concerns: **1°**. an agreement within which the value of the obligation of the debtor considerably exceeds the value of the obligation of his counterparty; **2°**. the performance of a not yet due and demandable debt or the provision of security for such a debt; **3°**. a juridical act performed by the debtor, who is a natural person, with or towards: **a.** his spouse, his child or foster child, his father or mother, his grandfather or grandmother, his grandchild, his brother or sister or a child of his brother or sister; **b.** a legal person in which he or one of the persons mentioned above under (a), is a member of the Board of Directors or of the Supervisory Board, or in which he or one of these persons, independently or jointly, take part as a shareholder, directly or indirectly, for at least one half of the issued share capital; **4°**. a juridical act performed by a debtor, who is a legal person, with or towards a natural person: **a.** who is a member of the Board of Directors or of the Supervisory Board of the debtor or who is this member’s spouse, child, foster child, father, mother, grandfather, grandmother, grandchild, brother or sister or the child of this member’s brother or sister; **b.** who, independently or jointly with his spouse or one of the other persons mentioned above under (a), take part as a shareholder, directly or indirectly, for at least one half of the issued share capital of the debtor; **c.** whose spouse, child or foster child, father or mother, grandfather or grandmother, grandchild, brother or sister or a child of this brother or sister, independently or jointly, take part as a shareholder, directly or indirectly, for at least one half of the issued share capital of the debtor; **5°**. a juridical act performed by a debtor, who is a legal person, with or towards another legal person: **a.** if one of

these legal persons is a member of the Board of Directors of the other;**b.** if a member of the Board of Directors of one of these legal persons, which member is a natural person, is also a member of the Board of Directors of the other legal person or if this member's spouse, child, foster child, father, mother, grandfather, grandmother, grandchild, brother or sister or the child of this member's brother or sister is a member of the Board of Directors of the other legal person;**c.** if a natural person, who is a member of the Board of Directors or of the Supervisory Board of one of these legal persons, or if this member's spouse, child, foster child, father, mother, grandfather, grandmother, grandchild, brother or sister or a child of this brother or sister, independently or jointly, take part as a shareholder, directly or indirectly, for at least one half of the issued share capital of the other legal person;**d.** if the same legal person, or the same natural person, whether with or without his spouse, child, foster child, father, mother, grandfather, grandmother, grandchild, brother or sister or a child of his brother or sister, take part as a shareholder, directly or indirectly, for at least one half of the issued share capital of both legal persons;**6°.** a juridical act performed by a debtor, who is a legal person, with or towards another legal person who is legally connected with the same group of companies as the debtor himself. 2. With a 'spouse' is equated a registered partner or another life companion. 3. By a 'foster child' is understood a person who is durably raised and cared for by the debtor as if it was his own child; 4. A person who, less than a year before the nullification of the voidable juridical act, still was a member of the Board of Directors or of the Supervisory Board or a shareholder, is equated with a member of the Board of Directors or of the Supervisory Board or a shareholder. **5.** If a member of the Board of Directors of a legal person, which legal person in itself is a member of the Board of Directors of a third legal person, itself is also a legal person, then this last legal person is equated with the legal person who is a member of the Board of Directors of this third legal person.

8. CAZAC, O. *Drept civil. Moștenirea*. Seria Animus. Chișinău: Bons Offices, 2022.

Date despre autori:

Sergiu BAIEȘ, doctor în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: baies_sergiu@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-2343-420X

Elena ARAPU, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, asistent universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: elenarapu@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-8678-291X

Prezentat la 15.12.2022